

BESEDA

0
SODOBNIH VPRAŠANJIH

III

9-10

J. Z.: DELAVSKA VZGOJA IN UMETNOST
AUGUR: POPOTNI VTISI
I. DOLENEC: KULISE OKOLI KREKA IN
NJEGOV KULT
IV. GRAHOR: ODGOVOR
A. MARINČEK: NAČRTO GOSPODARSTVO
V. P.: GOSPODARSKO IZBOLJŠANJE NA
ANGLEŠKEM

»Beseda o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. Urejujeta jo Mirko Javornik in dr. Jože Pokorn. Odgovorni urednik M. Javornik. Izdaja konzorcij »Besede«, predstavnik Vilko Pitako. Tiska tiskarna »Slovenija«, predstavnik A. Kolman.

Rokopise je pošiljati na naslov: Uredništvo »Besede«, Ljubljana, Miklošičeva c. 22. Rokopisov ne vračamo.

Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I. (Delavska zbornica). Telefon 22-65.

Naročnino pošiljajte na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani številka 16.099.

Letno stane 50 Din, polletno 25 Din, četrtletno 15 Din. Posamezna številka 5 Din.

Za dijake celoletno 30 Din, posamezna številka 3 Din.

Tretji letnik Besede

bo kmalu zaključen. Mnogi naročniki nam še niso nakazali naročnine za l. 1934.

Prosimo vse, ki dolgujejo še naročnino za nazaj, da se poslužijo priložene položnice, da nam prihranijo še nadaljne stroške.

**Viteški Kralj Aleksander I.
Zedinitelj**

† 9. oktobra 1934

Delavska vzgoja in umetnost

Govoriti danes o delavski vzgoji in umetnosti, se bo morda marsikomu zdelo nesmoteno, brezpredmetno in nepotrebno. To bi bilo tudi v resnici, če bi si človek nadel nalogo, da bi danes v tem tesnem in temnem času, ko morajo biti skoraj vse naše človeške skrbi posvečene enemu — kruhu, pred ljudmi, ki jim vse ure grozi tisto kakor večini delovnega človeštva, da bi pred temi ljudmi razpredal in sanjaril o bogve kako lepih in izbranih umetnostnih teorijah, se izgubljal v duhovitih mislih, ki jih more uživati samo preskrbljeno brezdelje in vršil tako apostolsko poslanstvo v smislu nekakih bledih, tančičastih muz, ki so meščanu v dobi blagostanja značile in simbolizirale višek lepote in popolnosti. Ne. Danes ne gre zato; vsi čutimo težo časa enako, in vsi vemo, katera potreba je danes najhujša in vsakomur najbližja. A kljub temu bi hotel reči nekaj o pomenu umetnosti, predvsem literature za delovnega človeka, za proletarca in za njegovo vzgojo; ne samo zato, ker vidim v umetnosti in v njenem poslanstvu važne pogoje za dvig in napredek človeka, temveč bi govoril o tem tudi v imenu najosnovnejših človeških pravic vsakogar. V imenu tistih pravic, po katerih človeku ne gre samo kruh marveč tudi beseda, lepota in resnica tako v stvarnem kakor duhovnem svetu njegovega življenja.

Danes je večina ljudi lačna obojega; kruha in besede. Le da je to zavestno iz dneva v dan povzročano poniževanje in nenehno križanje človeka potlačilo ljudi že tako k tlom, jim tako ubilo možnosti za življenje, kakoršno se po božji podobi ustvarjenemu bitju spodobi, da čutijo potrebo samo še po najbolj neposrednem, česar jim je za življenje treba. Zahtevo po vsem višjem, po dvigajoči besedi, po lepoti, po vsem tistem, v čemer vidimo nekak duhoven odraz in sliko dobrega, srečnega življenja, duši skrb in nagona sila za golim ohranjanjem življenja. Delovni človek ni sam padel na to stopnjo življenja in farizeji so esteti, ki gredo v zavesti o svoji kulturni višini z visoko dvignjenim nosom mimo preklinjajočega proletarca, ki zanje ne pomeni dosti več od živali. Danes se je treba zavedati, da je človek, posameznik malo, maločesa sam kriv. Vzroki za vse zlo in za vse grdo so po večini drugje, saj vsi vemo kje. In če delovni človek danes ne utegne in morda niti več ne more imeti smisla za kulturo, za umetnost, za literaturo, ni to njegova krivda in njegov greh. To je greh družbe, ki po svoji nesmiselni razredni razdelitvi daje vse te lepe dobrine v last in izkoriščanje predvsem tistim, ki imajo že vse drugo in ki jim vse te velike stvari povečini služijo le v dražilo omrtvelega čustvovanja. In če delovno ljudstvo to kulturo in to umetnost deloma tudi zavestno odklanja, ima tudi prav: zakaj ta umetnost se je po ogromni večini svojih panog udinjala tistim, ki v njih delovno ljudstvo vidi svoje krivične gospodarje. Toda s tem pa nisem hotel reči, da smejo imeti samo svilene gospodične pravico gledati svoje sanje v romanih in kinematografih, vem in sem stokrat prepričan, da se tudi proletarskemu dekletu toliko in tolikokrat strastno zahoče, da bi videla svojega fanta tako v romanu, takega kakor v resnici je, ves človeški in cel, brez tistih zunanjih trdih oblik, v katere vklepa človeka življenje, videti ga takega, kakor ga prav zaradi tega najbrž vse življenje ne bo videla. Pravice do tega ima več kakor ona, zakaj meščanska gospodična bo najbrže kedaj doživela vsaj del tistega, kar si želi, dočim tej v njenih življenjskih pogojih ne bo to

nikdar dano. In če človek ne more imeti resnice same, naj mu dajo vsaj njeno sliko. Mnogokrat je slika boljša kakor nič.

Dejal sem že, da je razlog za nezanimanje, ki da ga delovni razred kaže za sedanjo kulturo in umetnost, tudi v tem, da se mu je ta umetnost po svojih vsebinskih in oblikovnih stremljenjih oddaljila. To je resnica, ki jo najmočneje opažamo v degeneraciji, v propadanju prav te umetnosti, ki je izgubila svoj pravi smisel. Res, umetnost je izgubila svoj pravi smisel, zašla je na pota, ki se končavajo v razkroju. Zakaj to? Zato, ker so njeni nosilci v družabnem razvoju, ki jih je zaslepil, pozabili, da so vse stvari na svetu zaradi človeka, da ni človek sredstvo za preskušanje in uveljavljanje takih takozvanih umetniških kapric. Vse je zaradi človeka in zanj, tudi umetnost. Nobena stvar nima sama v sebi namena, namen mora biti zmeraj višji in večji od nje. Tudi umetnost ni sama sebi namen, to geslo je prišlo sicer že pred desetimi leti v modo, izvajati smo ga pa začeli skoraj nedavno in še to v skromni meri. Tudi umetnost je podrejena človeku, njegovemu poslanstvu in smislu v svetu in času. In če človek po svojem dostojanstvu, recimo kot podoba božja ne sme in ne more biti predmet za eksperimente, ne za gospodarske teorije in sestave, ne za znanstvene domneve, prav tako tudi ne more služiti kot poskusno sredstvo in zgolj kot sredstvo za kakršnokoli umetnost ali njeno strujo. Najmanj pa sme to biti delovni, trpeči človek. Umetnost mora koristiti in pomagati njemu in ne, da bi umetnost iz njegovega trpljenja kovala slavo ali denar. Človeška kri, glad, solze — to so dragocenejše snovi kakor marmor.

Dejal sem, da mora umetnost biti zaradi človeka in mu koristiti. Vem, da se je treba zdaj zavarovati proti ljubosumnim čuvarjem umetnostne neodvisnosti in samostojnosti, ki bi mi utegnili očitati, da s takimi izvajanji usuznjajem umetnost teorijam, tendencam, koristim. Odgovoril bi najprej: Boljše je, če je zaslužjena umetnost, kakor če je zaslužjen človek. Drugo prenašamo stoletja v dejanju in brez protesta, prvega ne prenesemo niti v misli. Pri tem nesoglasju se mora človeku roditi majhno vprašanje o morali. Drugi odgovor bi pa bil, če pravim, da naj umetnost koristi človeku, nočem s tem trditi, da postani umetnost le pripomoček za materialni dvig, za gospodarsko rešitev in izboljšanje socialnih pogojev delovnega ljudstva; ne, to ni njena naloga. Zato je na svetu socialna ekonomija in nauki ter sredstva za družabno preobličanje človeštva. Naloga umetnosti je višja: dvigati človeka kot celoto, kot duhovno-telesno bitje k boljšemu, kazati mu iz lastnega trpljenja iz grozot časa ter njegovih nesmiselnosti pot drugam, tja, kamor človek kot človek spada — vse to v siju lepote in resnice po oblikovnih in gradbenih pravilih, ki so že ugotovljena ali ki jih je ugotoviti še treba. Delati dobro — z lepoto ali z resnico — to je naloga ljudi in to je naloga vsega, v čemer se človeške sile sproščajo. In če je umetnik tisti, ki živi pred svojim časom in gleda bodočnost, to se pravi, da iz pogojev, ki so dani že v današnjem življenju, in ki jih opazi po svojem daru samo on, da iz teh pogojev ugotavlja in zasleduje bodočnost in njene oblike in jasno vidi in po danih pogojih določa, kaj bo tedaj za človeštvo dobro ali slabo, če to pozna, je pač njegova naloga, da z borbenim delom ta svoja videnja človeštvu daje, posreduje in mu tako prihrani muke in napore, ki ga čakajo v samolastnem osamljenem iskanju teh novih poti. Umetnik biti, se pravi mnogo trpeti, zakaj za vse, kar gradi bodočnost, je treba trpeti. Prijetneje je, predati se izgubljenim sanjam o izmišljenih svetovih od kdovekje, lažje je, kazati svojemu času, ljudem in življenju okoli sebe zrealo brez vsakih

svojih hotenj in misli, toda to ni preroško, to ni vodniško, to tudi ni umetnost. Zakaj prava umetnost in predvsem literatura, književnost, je bila vse čase pripravljalka velikih, novih časov, pa naj bo to pred reformacijo, pred francosko revolucijo ali pred vsemi velikimi novejšimi časovnimi pretresi, ki so v duhovnem in tvarnem oziru preobličili svet in njegovo podobo. To mora literatura biti tudi danes in je, zakaj ta panoga umetnosti je tista, ki je danes najlaže in najširše dostopna, ker je pravemu poslanstvu umetnosti — kakor vidimo na vsakdanjih vzgledih — ostala najbolj zvesta in pa ker je tista, ki je zgrajena na besedi. Beseda je najmočnejša vez med vsemi ljudmi in najmočnejše sredstvo za vplivanje nanje. Beseda je tista velika in nepojasnjena sila, ki hodi pred dejanji. Velika beseda pred velikimi dejanji. In če nam je te čase česa treba, nam je treba velike, močne besede, velike, močne človeške književnosti. Take, ki bo iz podobe časa, iz njegove spačeniosti ljudi učila obsojati vse to, kar danes obstoja, take književnosti, ki bo prav iz te zmede in krivice ljudem kazala novih poti drugam v boljši svet in boljšo družbo, take, ki jih bo s prikazovanjem krivičnosti današnjega sveta, s strastnim poudarjanjem njihovih človeških pravic dvigala na borbo zanje. Potrebujemo in hočemo take umetnosti, ki bo prav s prikazovanjem ponižanih in bičanih ljudi, s prikazovanjem njihovega trpljenja in njihove teme vzgajala prav v teh ljudeh zavest, da imajo prav zaradi svojega temnega, v senci krvi in bede duševnega nehanja pravico do vsega življenja, do lepega, do srečnega življenja, do lepote, do vsega, po čemer je človeku teženje in strast položena v njegovo bistvo.

Tako umetnost, tako književnost že imamo. Ne sicer v taki meri, kakor bi bilo to prav in dovolj, pa vendar. Zdaj je treba le še ljudi, ki jo bodo znali dojemati, razumevati, doživljati in izživljati. A človek se ničesar ne uči ne razumeti ne živeti brez šole. In če je prav zaradi važnosti, ki jo v človeški družbi in pri izpreminjanju njenih oblik zavzema prav beseda, literatura in njena moč, potrebno komu, da jo zna razumeti, je to potrebno delovnemu razredu, v čigar rokah je bodočnost. Nova bodočnost bo prišla toliko prej, kolikor bolj bodo tisti, ki jo nosijo, pripravljani nanjo. In če je kdaj prav moč besede, moč književnosti bila edino sredstvo, s katerim so ponižani in razžaljeni lahko dajali duška svojim zatajevanim krikom, s katerimi so mogli razgaljati krivico in zlobo ljudi, ki jim je dano na svetu vse, je to pač danes in še to ne v polni meri. Daleč je od besede do dejanja. Toda beseda bo tista, ki bo pripravljala dejanja, dejanja novih ljudi, ki bodo besedo znali razumeti. Ljudi, ki ne bodo v književnosti gledali zgolj reprodukcije sedanjega nesmiselnega, v zagate vodečega življenja, ne sredstva za uspavanje svoje žalosti in težav, marveč pobudo za hotenje do sprememb, do boljšega, do lepšega življenja. Le tako bo moči sedaj ustvariti novo bodočnost, nove ljudi, novo umetnost, nove lepote. Zdaj je za umetnost glavno borbenost, to je naloga njenih nosilcev. Naloga tistih, ki jim je umetnost namenjena, pa je v tem, da s svojim hotenjem in delom njena stremljenja udejstvijo. Tako bo izpolnila svojo nalogo umetnost in jo bodo izpolnili oni, zadoščenje in plačilo pa bo obem skupno: namreč, novo lepo življenje, ki je naloga nas vseh, da za njim stremimo.

J. Z.

Popotni vtisi

(Odlomki iz dnevnika)

Ljubljana, 2. septembra

»Tour d' horizon!«

V čem obstoja ta moj slovenski: »tour d' horizon!« Od tovariša sem si izposodil kovček, ki je baje eleganten; saj nosi celo znamko nekega proslulega hotela iz Jeruzalema. Še to te spominja svetovnjaštva, da ob polnočni uri sam stopaš po Miklošičevi cesti in končno utoneš v bleščečo svetlobo postajne dvorane. Le zakaj ima neki Ljubljana tako razsvetljeno to dvorano pred blagajnami. Še v Parizu, Ženevi in Leipzigu nisem opazil, da bi potnike z obločnicami spremljali na vlak. In ob blagajni sem bil edini kupec in zdrdral sem, kakor da bi hotel spovedniku zaupati svojo tajnost: »Tretji razred — Split!« Še dekle se je nasmehnilo in ponovilo: »Četrtnska — tretji razred. Split!« Kaj je tudi tej dolgčas po svetu, kakor je meni zmeraj takrat, kadar se samo sprehajam ob železniškem tiru. Mogoče je pa bila, recimo, celo v Pragi — saj naši železničarji često obiskujejo svoje tovariše v ČSR. Ali pa še huje — mogoče je nekoč bila celo v Parizu z ekspedicijo, ki jo je organiziralo »Jutro!«. In doma ima potem prav zares enak kovček, kot ga nosim sam in na njem je listek hotela »Carleston«. Boulevard Rochecouart. Vrag jo vzemi in še to moje mlečno čuvstvovanje po vrhu.

»Tour d' horizon!« Zakaj me neki plaši ta smešna perspektiva. Saj si vendarle moram biti že na jasnem, kolike so dimenzije slovenskega političnega mišljenja. Prve dni, ko sem tožil po svobodi sveta, sem se tolažil s tem, da sem tovariše spremljal na postajo in zakrival nevoščljivo zadrego s tem, da sem žongliral z melanholijo pullmanov. Zdaj sem se pa sam v svitu obločnic težko plazil v mračne škatljice tam na četrtem tiru in skozi okna škilil, kje bo lepši prostor za spanje. Še toliko sem bil neroden in brezobziren, da sem se vsedel v oddelek, kjer sta hotela uživati slovo od jesenske noči fant z dekletom tam nekje od Zagreba. Vsedel sem se v kot in se zato v zavesti krivde ves zavil v plašč. Toda že v istem hipu mi je postalo jasno, da bosta moja sopotnika opazila hinavščino; kmalu sem se zopet izmotal in se zastrmel skozi okno na peron. Moja sopotnika sta grizla tako glasno jabolka, da se mi je zdelo, da treska v ozkem oddelku. Spomnil sem se še povrhu, da sem pred odhodom moral z Magajno, s čuvarjem kavarne »Union« izpiti še: »Eno čornajo . . . . .« kar zame pomeni eno noč brez spanja. Pograbil sem svoje stvari in se preselil na hodnik. Vagon je nerodno butnil in iskal sem v noč nečesa, kar bi me razveselilo. Toda tam daleč na polju sem samo še opazil sv. Križ in v gozdovih okoli Zaloga me je že zazebljo. Prokleti »tour d' horizon!« saj me loviš v pesimizem, kakor da bi me polip vlekel na dno morja.

V Zidanem mostu postajam že slovesen in patetičen. Igram se s spomini in, hvala Bogu, še zmiraj poje vse okoli mene, kakor da bi kdo nekje drsel po tipkah glasovirja.

V veliko tolažbo mi je, da sem še pred štirimi leti bil prav za prav še Ao skavt. Kot takemu so mi vsaj še dovoljeni spomini na to, da smo se nekaj let stalno zbirali na tem kolodvoru, dojenči iz Štajerskega in Kranjske. Štajerci smo bili zmeraj prvi in tako smo v poletnih nočeh, tiste dve do tri ure, preden so prišli Ljubljančani, doživljali po samotnih ulicah Zidanega

mosta nekaj, čemur bi jaz danes z vso širokogrudnostjo v znak pietete prisodil lepoto kateregakoli sna kresne noči. Kaj zato, če sem jaz sam mogoče igral samo igralca na odru v tej lepi igri; bili smo pa vendarle skupina mladih umetnikov v mladosti, ki nam jo sedaj ruši življenje. Tam na oni klopi je v grmadi nahrbtnikov spala Mimica in na kameniti mizi v čakalnici je globoko spal France. In zdi se mi, da smo bili tudi že vojščaki svojega suverena izživljanja, ko smo spremljali povelja Pina.

Danes pa sem čisto sam na postaji in bi lahko kvečjemu še šel na kranjsko klobaso in četrt cvička, če bi bil lačen in če me to ne bi motilo v stilu spominov, katerim sem vsiljeval čim lepši okvir. Hkrati mi je pa že postalo težko in zbal sem se, če že zopet ne basnim čisto v osebno ugodje, ko sem danes v osemindvajsetem letu svojega življenja poklicno prisiljen, vse ujeti v svoj:

»Tour d' horizon!«

Zagreb, 3. septembra

V Zagreb smo prišli med ropotom mlečnih posod. Ropotali so z njimi tako, da se mi je zdelo, da najbrž Zagreb vse mleko dobiva iz Slovenije. Naše ženice se dozdevno poznajo že z vsemi zagrebškimi redarji, ker se ti niso nič jezili, če je katera v navalu obtokla tega ali onega ob vratih postaje.

Znance imam že takoj pri postaji in politična febrilnost zagrebških mladincev je vsaj toliko kot naša v Ljubljani. Samo da je v Zagrebu ta razlika, da si moreš sestanek zmeniti po telefonu, dočim je za ljubljanske razmere še kavarna »Union« preobširna.

Zelo sem se čudil, da so naši zagrebški tovariši tako točno obveščeni o vsem, kar se godi v Ljubljani. Na slovenski katolicizem, v kolikor se politično izživlja, gledajo s silno pozornostjo, vendar pa s precejšnjim nepoznavanjem. Tako se zdi, da gledajo nanj kot na kak piemont jugoslovanskega katolicizma, ko jih pa človek pobliže vpraša, kako si zamišljajo religiozno obnovo ljudstva mimo ozkosrčne samovlade klerikalizma, se pa nenadoma izgube v svoja hrvatska stranpota, ki ti takoj na dlani pokažejo, kako velika so nasprotja, tako politična kakor tudi cerkveno-pastirska, med slovensko in hrvatsko katoliško inteligenco. Ko sem jih opozoril, da naj ne pričakujejo preveč od slovenskega katolicizma v smislu kakšne skupne fronte jugoslovanskega katolicizma, so mi zagrenjeno omenjali, da to vendar ne gre, da bi slovenski katolicizem z vso svojo gospodarsko močjo in kulturno-političnim bogastvom ne zmožgel čez noč izvršiti preobrata, ki bi bil nujen v tistem smislu, kakor si ga zamišljajo Hrvati. Saj je toliko skupnih točk, v katerih je nujno treba ustvariti skupno ofenzivno fronto: V vprašanju borbe proti framasonom, proti boljševizmu, posebno pa še v vprašanju reorganizacije društvenega življenja v okviru Katoliške akcije.

Pojasnjeval sem jim, da so to s slovenskega stališča še silno težavne stvari. Slovenski katolicizem je v svojem religioznem izživljanju silno šibak in upal sem si trditi, da je sodobni verski preporod na Hrvatskem globlji in resničnejši nego pri nas v Sloveniji. Naš slovenski katoliški preporod, ki bi se naj izvedel v okviru Katoliške akcije je še ves v rokah ljudi, ki so bili na vodstvo te akcije vzeti iz politike. Versko in politično življenje je bilo zadnjih petdeset let v Sloveniji tako zvezano skupaj, da smo navidez škodovali slovenskim verskim interesom, če smo zanemarjali politiko in obratno.

Vse kulturno-politično življenje v Sloveniji je še danes centralizirano v rokah duhovništva, ki si poleg nevhvaležne odgovornosti in truda nakopava še razumljiv odpor in celo nasprotstvo pri enem delu katoliške inteligence. Ta disharmonija, ki je hrvatski katoliški lajik še zdaleka ne čuti tako hudo kot slovenski, je vtisnila dosedanjemu delu Katoliške akcije pečat polovičarstva. Jasno je razvidno to tudi iz tega, da se en del slovenske katoliške inteligence sploh ne more udeleževati dela v okviru Katoliške akcije, da bi vse delo moralo sloneti največ na njej. Ta inteligenca je raje ostala izven uradnega okvira, ker je bila to dolžna svoji iskrenosti. Dočim je na Hrvatskem organizacija Katoliške akcije na deželi našla povsod nove ljudi, se je pri nas v Sloveniji najtežavnejše in v bistvu najbolj intimno delo duhovne obnove zvalilo na ramena bivših preizkušenih voditeljev političnega katolicizma. Tako se je ponekod gros političnega katolicizma odvrnil od Katoliške akcije, ker se mu je zdela preveč politično sterilna, drugod pa so vodilni člani bivše SLS vkljub temu hoteli ustvariti iz novega nekaj starega in je tako često Katoliška akcija izpadla v smešno karikaturu. Edina skupna točka med hrvatsko in to slovensko Katoliško akcijo bi bila borba proti boljševizmu oziroma marksizmu. Upal sem si celo trditi, da so vkljub temu, da je hrvatska Katoliška akcija v svojih osnovah iskrenejša od slovenske, slovenski člani Katoliške akcije močnejši v borbi proti marksizmu nego hrvatski. Na polju borbe proti marksizmu so Slovenci čisto preprosto doživeli neko ponovitev političnega boja in povsod, kjer so odseki Katoliške akcije prišli v dotiko z marksizmom in marksisti, so se iz teh odsekov kratkoma ustvarile udarne čete v starem političnem smislu iz herojskih časov klerikalizma. Odsek Katoliške akcije na ljubljanski univerzi je dobil popolnoma ta značaj (primerjaj brošuro: »Mlade zarje« in pa letak »Povsod Boga« ob 40 letnici »Danice«). Tako je pokret Katoliške akcije med mladino v Sloveniji dobil popolnoma značaj stare svetovnonazorne ofenzive v političnem smislu, namesto da bi bil to globok desinteresiran tok religiozne obnove, ki bi prepričeval tako, da bi ravno med mladino izključeval politično slepmišenje. Zato je upravičena bojazen, da je ta usmeritev posebno med mladino dozda že toliko škodovala slovenski Katoliški akciji, da je njena misija v bodoče na ljubljanski univerzi oropana tistega elana, ki je od navidezne politične udarnosti tako silno daleč. Kar se pa tiče borbe proti framasonom, se mi pa zdi borba proti njej čisto odveč, vsaj kolikor se tiče slovenskih katoliških politikov. Ti so v tej ali oni politični kombinaciji stalno sodelovali s tem ali onim framasonom in to tudi ni bil in ne more biti nikak greh. Borba proti framasonom je le ona roža-mogota, ki jo bo časopisje opletalo vse dotlej, dokler se bo še kak časnikar spominjal bojno antiframasonskih filipik našega časopisja. O teh obskurnih stvarih se časnikarji bavijo samo takrat, kadar nimajo dokumentov v rokah in jim zmanjka stvarnega gradiva. Kvečjemu se še z njimi bavijo profesorji sličnih obskurnih ved, ki se pri tem ne zavedajo, da postajajo sami neke vrste čarovniki, kadar govorijo o čarovnijah. Seveda moram priznati, da je pri Hrvatih ta problem zvezan tudi s socialnimi in nacionalnimi interesi; zato je možno, da dobi ta borba pri njih tudi nek svoj sistem in metodo (česar pa pisanje »Hrv. straže« še ne dokazuje); vendar pa je pri Slovencih to delo zgolj sezonsko.

— — — — —

Ko sem se v pozni noči vozil skozi Liko, je bilo le malo potnikov v istem oddelku. Za sopotnika sem imel starega, dobrega župnika-znanca iz Dalma-

cije, kateremu bi težko prisodil, ali mu je pobožnost ali revščina vtisnila več gub v svetniški obraz. Čudovito je živeti v družbi starih, pobožnih duhovnikov. Iz vse njihove osebnosti ti veje nasproti tisti monumentalni mir, ki zlomi ves nemir in zbegani napor v mladem človeku. Govorila sva počasi in usmerjeno, dasi sva si stala nasproti kot dva iskajoča prijatelja, ki bi se rada v vseh stvareh sporazumela. Isto, kar sem srečal v Zagrebu, sem opazil tudi pri njem. Kakor so bili Zagrebčani o vsem »à la page« in na vse radovedni, se je tudi ta moj pozni sopotnik zanimal za vse. Vpraševal me je podrobnosti o tej ali oni slovenski ustanovi in bil sem često v zadregi, da sem mu odlučil intrigo od resnice. Predvsem pa mi je težko verjel, ko sem mu zatrjeval, da se mi zdi, da je hrvatski katolicizem širši in globlji v svojem izživiljanju nego slovenski. Bil je eden starih tečajnikov s Krekovih taborov; videl je Kreka na delu v Dalmaciji in ni mogel verjeti, da žive njegove ustanove pri Slovencih v kulturni in religiozni krizi, ki postavlja slovenskemu narodu vprašanje popolnoma nove preorientacije.

»Vi imate mnogo lajikov, ki so silno močni duhovi,« mi je pravil. »Ti lajiki se često spuste na rob prepada, kadar razpravljajo o problemih Cerkve... Vem, da je imel celo Krek, ki je bil vendar duhovnik, silno težko stališče. Ko je bil klican na odgovor, je baje zmeraj odgovarjal, da koraka sicer na robu prepada, toda da se zmeraj drži na notranjo, desno stran!«

»Razumem, da so to težke stvari. Posebno še radi tega, ker nas en del duhovništva opazuje s silnim nezaupanjem. Toda to so stvari, ki se ne dajo pomiriti z razgovori, sestanki in razpravami. V tem trenutku se že loči ena generacija od druge, in ta generacija mora iti naprej brez ozira na čuvstva in kritiko starejše generacije,« sem mu odgovarjal.

»Toda ljudje te generacije vplivajo že navzven. Imam nečaka, ki je studiral v Ljubljani. Domov je prišel poln novotarij, ki so v Sloveniji mogoče našle odgovarjajoče osebnosti, toda moj nečak zdaj tava nekod, da se bojim, da je katolicizem sploh izgubljen. Zdaj je tudi „Beseda“ zapustila katoliška načela.«

»Tako, to pa nisem vedel, da je „Beseda“ zapustila katoliška načela.«

»Da, tako pravijo v Zagrebu. „Besedarji“ so obupali nad katolicizmom,« je mirno in žalostno dejal in sklonil glavo.

Postalo mi je nerodno, ker sem bil prepričan, da je govoril to, kar je izvedel. Malo sem obstal in mu nato omenil, da sem tudi sam „besedar“. Da se je to razneslo po Zagrebu takrat, ko je prof. L. E. peljal akademike v Zagreb in ko je bila nato sklenjena neka platonska solidarnost med zagrebškimi in ljubljanskimi katoliškimi akademiki.

Le težko sem mu dopovedal, da so vse trenutne oficijelne resolucije med zagrebško in ljubljansko katoliško mladino čisto brezplodne demonstracije, ker je duhovni prepad med hrvatskim in slovenskim katoliškim akademikom tolik, da je nemogoče misliti na to, da bi vsaj v eni točki oficijelni ljubljanski delegati isto mislili kakor zagrebški. Največja disharmonija med obema je v politični miselnosti. Hrvati so takoj po prevratu odklanjali oficijelne katoliške politične stranke, dočim je to za slovensko starejšo generacijo nujen problem, ki se da zanje najbrž tudi dogmatično dokazati. Dočim je pri hrvatski katoliški mladini najsilnejši povdarek na verski poglobitvi, se pri slovenskem katoliškem akademiku še zmeraj ni razjasnilo razmerje med vero in politiko in ostaja zanjo to vprašanje še naprej odprto. Vsakdo kdor ni tako mislil, je bil izločen iz katoliških vrst in pre-

kategoriziran v ono vrsto katoličanov, ki da so nevarni družbi. Skušal sem mu dopovedati, da so prav za prav „besedarji“ s svojimi težnjami mnogo bližje smerem hrvatske katoliške mladine, toda moj sopotnik je molčal, meni pa se je zazdelo nerodno, da bi v tem oziru plediral „pro domo“.

Hkrati mi je postalo jasno, zakaj je bilo treba ravno v Zagrebu sestaviti tisto resolucijo in napad na „besedarje“. Izključiti v Zagrebu koga kar tako iz katolicizma, je nekaterim Ljubljancem lažje nego doma dosledno izvajati one zahteve, v imenu katerih so zagrebški tovariši podpisovali ono resolucijo. Obenem pa se doseže to, da se enotnost jugoslovanskega katolicizma demonstrira tako, da se doma zakrije revščina in načelna nedoslednost.

Hvar, 6. septembra

Zmeraj se mi je zdelo, da sem v Dalmaciji postajal čisto drug človek. Vsiljevalo se mi je stalno neko čudno občutje, da sem se takorekoč odtrgal od tal in se predal svetu, v katerem se vse giblje in ni nikjer nič več stvarnega in trdnega. Čeprav sem se za nekaj dni otrešel vsakdanjega dela, se mi je vendarle zdelo, da sem se zaprl v neko mnogobaravno kletko in se zapletel v kontraste, ki so me omamljali le estetično, miselno me pa tlačili, kakor da je ta svet obsojen na to, da na človeka vpliva nazorujoče. Pa to se mi ni godilo samo po naši dalmatinski rivijeri. Isto sem doživljal na obalah ob Tirenskem in Sredozemskem morju. Saj je morfologija vse obale skoraj da ista, samo da je dalmatinska obala monumentalnejša in zato človeka tukaj Sredozemje najbrž še bolj zajame vase nego kjerkoli drugod. Ves ta ambijent je človeku iz Srednje Evrope zelo tuj in bo zato Srednja Evropa s tem morjem najbrž zmeraj trgovala tako, kakor se trguje z žlahtnim biserom. Kakor se žlahtni biser meri šele po lepoti in okusu tiste dame, ki ga nosi, tako bo tudi ta del svetovja najbrž v vse večne čase ostal „un préjudice de la gourmandise politique“. Tako so se francoski ideologi v gledanju tega sredozemskega sveta stalno spozabljali celo tako daleč, da so hodili v Atene in tam izgrebli filozofske temelje, ki naj dajo višji smisel temu delu sveta napram severu, vzhodu in zapadu. Pri nas se dozda še nikdo ni spomnil, da bi sintetično zvezal ta kos zemlje v okvir mediteranske kulture, kamor edino spada. Tako najbrž večina Slovencev še zmeraj hodi v Dalmacijo in obiskuje stare spomenike, ne vedoč, ali so še živi, ali že mrtvi. Tudi nacionalni ponos, ki bi ga tod lahko nabirala mlajša generacija, je silno voden, ker se le malo povzpenja nad sport ali pa nad čustveno sanjarenje poletnih mesečnih noči. Od tod tudi tisto čudno nerazumevanje temperamenta dalmatinskega človeka, ki da se baje nikjer ne obnese, ker si okolje do njega ne zna ustvariti pravih razmerij.

Pač pa se mi zdi, da more biti to ozračje prepolno blagodat za tistega, ki ima čas, baviti se s politikom kot z nekakim gurmanstvom. Gurmanstvo pravim zato, ker se tukaj že po naturi, če ne že po lastni volji sprosti relativnosti, ki nas vežejo doma v naših malih razmerah. Tu se mi zdi, da politika pridobiva v intuiciji in da je možno tod ustvarjati koncepte, ki ne hirajo zaradi ozkosrčnosti ali podcenjevanja različnih novotarij, ki ravno v tem zgodovinskem okviru srečujejo svoje daljnje predhodnike. Mogoče je celo nujno, da je politik v tem okviru celo nekaj umetnika, ki mu ni zameriti, če se včasih izrazi v ditirambih, v katerih je mogoče poudarek ali naglas napačno uporabljen.

Sokolica, 10. septembra

Danes sva se z jadrnico odpeljala s Hvara in jadrjala z visokim soncem proti zapadu. Dosegla sva po morju tako lagodno, da sva še krmilo kratkoma pritrdila ob sredino. Ob izhodu hvarskega kanala sva srečala parnik »Dubrovnik« in če se ne bi zvoki javili v slovo, bi najbrž mislili na parniku, da je odšla jadrnica sama brez potnikov na izlet. Ves dan je objemalo toliko veselje sonca in luči, da se mi je zdelo, da je vse, kar je okoli naju, pripeto kot lesorez na belo platno. V takih dneh je morje in Dalmacija sama plastika brez telesa; ves je samo ena ploskev brez problematike krvi, misli in strasti. Sonce nama je žgalo telesi tako, kakor da bi postajala prozorna. Morje se je lovilo v obzorje kot v egipčansko ploskev brez perspektive, v kateri kraljuje samo jadrnica, ki drsi pod mojim krmilom in ki je s svojim belim jadrom edini predmet, ki se lovi s soncem in mu kljubuje. Ob takih trenutkih je silno lahko izmeriti morje in nebeško plan.

Lovila sva se ob zalivih in se menila v vsem in ničem. V takih trenutkih bežnega lagodja, ki tekmuje celo z občutji onostranstva, izzvjeni sleherna misel še podvojeno vulgarno. Kadar sva udarila na problem mladinstva, sva že v začetku udarila ob trenutkih, ki jim v teh mejah vesoljstva ne moreš razumeti. Ko sva prešla na politiko, sem se zastonj trudil ohraniti videz objektivnosti in medsebojnega spoštovanja, ki bodi nekak pošten izraz notranje nastrojenosti. Ustavila sva se ob imenih in osebah, ugotovila obup in senilnost in se ujela v begotnost kombinacije, ki je bila včeraj resnica in bo jutri laž. Med vse to je lažno pelo smešno žlobudranje vode na ognju pred nama in v tej vodi so se v blaznem krogu vrtele skuše; davni znak, da so že kuhane. Bile so bele in čiste in v soncu tako prozorne, da si ni bilo mogoče zamisliti, da bi se jih človek tako najedel, da bi bil sit.

Popoldne sem se moral izkrcati na skalo; jadrnice pot je bila še predaleč, da bi mogel tvegati noč na morju. Ostal sem sam ob skalah, samo jadrnica je še izvedla nekoliko parad mimo mene, nato pa odplula s svojo senco v naročju. Mir, zavest samote, občutje osamljenosti me je tako zgrabilo, da bi še rad zavpil za njo. Toda njena pot v tihoto morja je bila tako veličastna, da bi se osmešil, če bi s krikom zmotil njeno pot — — —

Zaganjati sem se moral od skale do skale, da sem našel pravo pot na vrh otoka in nato v Hvar. Če sem se vsekal ob skalo, sem pogledal barvno skalo in rane; tako sem delal v peti šoli, ko sem mislil, da taka rana za čistost pubertete zelo mnogo pomeni. Lovil sem se v spomine dalmatinskih počitnic, zdaj že z neko strašno zavestjo skepse nad vsem in vsemi, ki sem jih srečaval. Zgrozilo me je to občutje indiferentnosti, kakor da res že zahajam v oni začarani krog »jenseits des Guten und Bösen«, ki bi najbrž bil edino pravično razmerje do slovenskega katolicizma in politike. Gnala me je čudna zavest odgovornosti, da bi se moral vendarle že nekje oprijeti in graditi iz sebe, ali z drugimi, ne da bi zato iskal opore in fronte z drugimi. S temi mislimi sem prišepal do poti med zrelim grozdem in se zagledal nad obzorje. Proti zapadu so hiše, vrhovi in drevesa še izgorevala v plastiki sonca, proti severu, pa je morje že legalo v črnino in ravno tam za onim zalivom, zdaj že ob starem gradu je letela naša jadrnica kot golobica z razpetimi krili.

Srečala sva se s fantom, ki je tovoril osla na vrh hriba. Najbrž je opazil mojo muko v ostrino kamenja pod nogami in mi pomagal na osla. Tovoril je od jutra do večera iz Sokolice v Brusjo, magarcu in sebi v zavest, da ne greši z grehom lenobe. Delo, ki ga opravi ves dan, po svojem učinku ni vredno dveh delovnih ur; toda fant trpi za vse to žejo, glad in napor vzpona

in padanja. Samo da je tako lahko oni koristni okras stvarstva, ki je v skladu s človeškimi in božjimi zakoni našega življenja. Govorila sva o vinu in prošeku, o smokvah in oljkah, o zdravju, duševnem in telesnem in o barvah njegove obleke, ki so porok njegovega okusa. Ima brata, ki je inženjer v Valjevu; sam je končal meščansko šolo — oče pa je čevljar, ki so mu kmetje dolžni sedemdesettisoč. Sedaj je star in ne more več delati in strada tako, da še moliti več ne mara. Pri tem je pa človek, ki leži s sedemdesettisoč kot hipoteka na dobrem imenu Brusje in Brusjanov. Sam sedaj tovari med Sokolico in Brusjo in čaka, da minejo mesečne noči. Nato hodi z viharji kot delavec na ribarjenje, uživat romantiko morja. Poleg tega še dobi za plačilo kos kruha in požirek črnine. Pri vsem tem mu glas poje enakomerno, kakor da je trpljenje izčrpalo že vse mladosti življenja in je zato glas napram vsakdanjosti lahko ravno tako brezbarven, kakor se ne plaši brezupnosti bodočnosti. Samo smeh je že malo ciničen, samozavestno sarkastičen in po svoji občečlovečanski kulturi in mobu prav nič ne zaostaja za svetom predmestnih lukenj, v katerih sem srečaval brezposebne okostnjake v Nemčiji, Franciji, Belgiji in Italiji. Pozor, fant je moder in fin. Odklonil mi je še plačilo za osla! Če se mu smeh ne izgubi v votlih hodnikih pljuč, bo iz njega vzrastel Peer Gynt in Hamlet; samo da ta ne bo vpraševal lobanj za svet in mu Grieg ne bo pisal gorskih simfonij.

Prišel sem na vrh otoka, ko je sonce že lovilo robove Visa in so že daleč zunaj križarili popoldanski poštni parniki iz Splita. Peklenski otoki so ležali ob Hvaru kot ogromne želve, ki so okamenele. Na levi se je že lovil Hvar s svojimi sencami, na desni pa je samevala hišica in otroci so se podili okoli nje tako, da se jim je meštral komaj lovil v krila in hlačke. Sedel sem ob poti in užival vse, kar sem le mogel objeti vase. Pa se je odlomila od bele hišice črna pičica in drobila doli po poti, kamenja in skale. Ročice so nesle majhno skodelico, ki je lahko plavala v zraku, še lahkotneje od ročic, ki so jo držale. Ko je prišla mimo, sem jo povprašal, kam da gre. Oči so zasijale še bolj od ustec: »Barbi nesem večerjo!« »Kaj pa neseš,« sem jo vprašal. Privzdignila je pokrovček; na dnu so ležale tri kuhane ribice, bele in ne-bogljene s srebrnimi hrbti, da bi jim lahko preštel biserna vretenca. »Kruh si pa pozabila, mala,« sem jo vprašal. »Mi ne jemo kruha,« je zažgoleda brezskrbno, da me je kar stisnilo v grlu. Nato sva se spuščala ob skalah in oba nesla večerjo »barbi«. Govorila sva kot dva odrasla, učila me je, kako se hodi bos po ostrem kamenju in vendar nič ne boli. Na tla je treba gledati samo za to, da ne pohodimo kuščarjev in drugih živalic. Izvedel sem marsikaj; »barba koplje ves dan suho zemljo od kamenja, stanujejo pa za to na vrhu otoka, da vse vidijo in si morajo marsikaj zapomniti. Včasih pride na to mož s puško in da nekaj denarja, kruha pa nič. Pač pa imajo dve kozi in zelo mnogo ribic, osoljenih v sodu. To je za zimo.«

»Barba« je stal na sredi jase in že čakal na večerjo. Ločila sva se z zve-nečim »Hvalen Isuse; v Hvaru je že zvonilo plat zvona, kar pomeni tamkaj zvonjenje za »Ave Marijo«. Morje je že brzelo k bregu, kakor da lega k počitku in si pripravlja vzglavje ob skalah. Ozrl sem se še po »barbi« na polju in njegovi drobni hčerki. Molila sta v pozdrav večera, vsa drobna v svoji sivi sključenosti nad blagri zemljo pod njimi in ta slika mi še zdaj poje v spominih, kakor »Angelus« v pariškem Louvreu.

Tako sem stopal iz zenita dneva v hladni mrak južne noči s čudno zavestjo, da sem zelo mnogo doživel in da je pred nami sedaj pot, potrebna ogromnega dela in truda.

To občutje je naravno vsem južnjakom in se njegov obseg takorekoč širi s pulsom srca in pritiskom krvi. Večerni hlad ob morju vpliva ustvarjalno in vsa obala oživi; ljubezen se razliva na globoko in široko. Problematika življenja se izgublja v svežino misli in vedrino obraza. V teh nočeh se debatira samo še iz občutja brezmejnega ugodja. Kdor pa se hoče v tej noči odmakniti od banalnosti in dvigniti svojo rafiniranost do viška, se obleče v večerno, promenadno obleko in tako promenira po obali sam, sebi v ponos in promenadi v okras.

Prispel sem do majhne, polomljene kapelice. Leži nad Hvarom kot stara antična kulisa in do nje prelepo široko stopnišče, ki vpliva tod mnogo bolj monumentalno nego pred katerokoli katedralo, ki sem jo videl v svetu. Padal sem sam po raskavem stopnišču in čim globlje sem prihajal, tem bolj so se mi širila pljuča. Zamaknjen sem bil nenadoma v ves ta svet morja in zemlje pod sabo in obsedel na poraslih stopnicah z občutjem bosonovega ubožca. V takih trenutkih postajam čisto brez misli, uživajo samo še instinkti in vsa bodočnost se mi izprevrže v silno slutnjo neposrednosti, nad katero sem gospodar in ki jo imam v rokah. Vsak problem se mi zdi, da je projiciran pred me v preprostost plastike, kjer že imam ves pregled.

Ko so padle prve zvezde na nebo, so se ob vznožju stopnišča posedla dekleta. Začela so peti in čim lepša in težja je postajala noč, tem lepše in tišje je postajala njihova pesem. Pele so italijansko in enobarvni akordi pesmi so padali v noč kot enakomerni koraki plesočih nevidnih bitij po ravni ploskvi svetovja. Še danes mi je v ušesih samo končni refren pesmi: »l' ora, che sai — saj za uro veš samo ti!«

Augur.

Kulise okoli Kreka in njegov kult

V tiskovini, ki jo je razposlala Jugoslovanska knjigarna kot reklamo za svoje književne zbirke v letu 1934, je napovedala tudi zdravnikove spomine, ki jih je napisal dr. Axel Munthe pod naslovom: »San Michele«. Tam stoji o piscu te knjige: »Ni zastoj spraševala kritika, ali je sploh živel človek, kakršen je dr. Axel Munthe.«

Te besede so se mi zapičile v spomin radi tega, ker sem se tudi jaz mnogokrat vpraševal, ali bodo znaneci mogli verjeti, da je kdaj res živel človek, kakršen je bil Krek. Zato sem vedno želel, da bi ga opisalo čim več sodobnikov, vsaj tisti, ki so izrednost tega moža notranje doživeli. Krekov življenjepis mora nastati vpričo njegovih sodobnikov in pod njihovo kritiko. Zato sem zaključil svoj prvi življenjepis Krekov (Koledar Moh. dr. za 1919, str. 107) z besedami: »Vsak, p r a v v s a k, ki ve kaj zanimivega o Kreku, naj stvar napiše in izroči javnosti v tej ali oni obliki!«

Prišel je čas, ko je Mostar nenadoma napravil vsaj začasno mojim prispevkom za Krekov življenjepis konec, pa mi je zato dvakrat ljubo, če berem kje kaj, kar ustreza moji želji iz prvih mesecev po Krekovi smrti.

Dva pisca sta v zadnjem času objavila spise o Kreku: Prepeluh ga omenja v Sodobnosti v Pripombah k naši prevratni dobi, Grahor se pa obširno bavi z njim v Besedi o sodobnih vprašanjih.

Ker oba članka omenjata Krekovo stališče do Avstrije, oz. Jugoslavije, naj mi bo dovoljeno, da dodam nekaj pripomb k obema spisoma v skupnem

odgovoru, in sier radi tega, da ne bo treba istih stvari ponavljati. Ker je, kar se tiče Kreka, spis v Besedi mnogo obsežnejši, želim, da bi tudi odgovor izšel v tej reviji.

Prepeluh je mnogo občeval s Krekom in njegovi smrti nosijo pečat svežega doživetja. Samo k nekaterim stavkom, oz. odstavkom v njegovem spisu bi rad nekaj pripomnil, oz. nekaj dostavil.

Prva pripomba se tiče tegale stavka:

»Okoli osebe dr. Kreka so takoj po njegovi smrti začeli postavljati različne kulise, ki pa so često prekrivale le resnico.«

Iz naslednjega je jasno, da so se te kulise nanašale na to, da »smo ga iz propagandističnih ozirov slikali kot nepomirljivega borca zoper Avstrijo za neodvisno Jugoslavijo... V resnici pa je bilo vendarle nekoliko drugače.«

Da so ga ob njegovi smrti slavili kot očeta majske deklaracije in velikega Jugoslovana, je bilo razumljivo v takratni silni javni in tajni agitaciji za deklaracijsko misel. Mogoče je, da je pri tem kakemu člankarju ušla tudi ta ali ona beseda preko mej stroge objektivnosti; nimam sicer pri roki časopisja iz tiste dobe, a tudi če bi se našel kje kak tak lapsus, bi ne bilo nič čudnega. Ne morem pa reči, da bi bila naša biografska literatura o Kreku v tem oziru kakorkoli zavestno skušala prikazati Kreka drugačnega, nego je bil. Če vzamete v roke Krekovo številko Časa (XX, zvezek 3-4), berete v Razvoju jugoslovanske misli pri Kreku v bistvu popolnoma isto o stališču Krekovem do Avstrije in Jugoslavije, oz. takratne Srbije kakor v Prepeluhovem članku. Vzemite na primer str. 154-158! Kdor prebere te odstavke, bo celo lahko s precejšnjo gotovostjo pogodil tista Krekova naziranja, ki pravi o njih Prepeluh, da jih ne more ponoviti. (Prim. str. 157, 166, 175 i. dr.!) Obenem bo našel tam tudi malo komentarja k dr. Tumovemu pojmovanju avstrijskega vprašanja.

Res, pred Kreka ne smemo postavljati kulis, ki bi resnico o njem zakrivale. Tako ga prav res ne smemo žaliti. Nič ne de, če je pri tem vidna tudi kaka stvar, ki bi sodili o njej bolj ali manj opravičeno, da bi morala biti drugačna. Tisočak ostane tisočak, tudi če je zmečkan, »kovač« mu ne bo nikoli enak, če je tudi brez hibe.

Druga pripomba bi se nanašala na odstavek, kjer govori Prepeluh o Šušteršiču in nesodobnih ljudeh v nekdanji narodno-katoliški (bolje: Katoliško narodni, glej Krek, Izbr. spisi IV, 18) stranki, ki jih bo Krek »pognal iz javnega življenja. In če bo naletel na nepremagljiv odpor med cerkvenimi krogi, bo raje vrgel kolar od sebe — zagrabil je zanj, da pokaže svojo odločnost.« (Str. 120.)

K tem besedam želim samo nekaj dodati, ne da bi jih kakorkoli popravljaj. Tudi v tem oziru ni treba okoli Kreka postavljati nikakih kulis. Opisano je že bilo (Krek, Izbr. spisi II, 45), kako je Kreka potrlo, ko mu je l. 1897. Missia ukazal kandidirati. Nikdar ni bilo v Kreku kakega nerazpoloženja proti škofu v verskih vprašanjih. Jasno pa je, da je radi Krekove radikalne politike v socialnih in tudi narodnih vprašanjih imel škof marsikako težavo pri vladi in v zvezi s tem gotovo tudi Krek kako težavico s škofom. Pod Heinom — tako je pripovedoval Krek sam — je bil že napisan dekret, s katerim bi vlada odstavila Kreka kot profesorja bogoslovja, seveda proti volji škofovi. In ko je bil leta 1915. škof Jeglič po opravih na Dunaju v ministrstvu za uk in bogočastje, ga je napadel neki dvorni svetnik iz tega ministrstva: »Was? Diesen Dr. Krek haben Sie noch immer als

Theologieprofessor angestellt?!« (Pripovedoval škof Jeglič.) Samostojen politik, ki gre po svoji poti često sam in išče ciljev in izbira sredstva, ki upa o njih, da vodijo do cilja, bo večkrat prišel v položaj, da bo tudi najboljšega prijatelja, ki se ne bavi intenzivno s politikom, težko prepričal, zakaj postopa vprav tako in ne drugače; stori kak korak, ki veljajo o njem v večji ali manjši meri besede, da so stvari, ki »le same sodijo sebe«. Zato je bilo Kreku v nekem oziru celo prav, da je bil med svetovno vojno upokojen kot profesor bogoslovja (na dopustu je bil kot državni poslanec že l. 1907.). Ni bilo sicer prav prijetno, če se človeku ob času skokoma naraščajoče draginje občutno zmanjšajo prejemi, in Krek za upokojitev menda tudi ni hotel prositi. Pripovedoval mi je, da je takrat, ko so nanj pritiskali, da naj prosí za upokojitev, rekel, da ne bo sam pisal prošnje, ampak naj jo napiše tisti, ki se nadeja koristi od njegove upokojitve. A ko je bila izvršena, mi je rekel nekako tole: »Od škofa želim predvsem to, da mi da v politiki proste roke. Sedaj lahko rečem: prosim, ta svoboda je plačana.« Ker za Kreka je bila svoboda »nekaj, za kar bi rad dal svojo kri«. V zvezi s tem postanejo tudi umljivejše Krekove besede Rogulji, »da je (Krek) splošno proti konfesionalnim strankam, ker ... skuša država pritiskati na hierarhijo, da vpliva na strankarsko politiko.« (Citata v Grahorjevem spisu na str. 54.)

Da bi bil Krek tisti, ki je pridobil škofa za deklaracijsko politiko, slišim sedaj prvikrat in ne vem, če bo točno. Sicer pa nimam tukaj (— pišem v Mostarju —) možnosti, da bi se za stvar podrobneje zanimal, kakor tudi ne morem tukaj obširneje pisati o vzrokih Krekove upokojitve.

Mimogrede naj popravim še neko netočnost glede dr. Žerjava, ki se vleče menda skozi vso našo poprevratno zgodovino, da je namreč Žerjava dr. Korošec »sprejel za klubovega tajnika na Dunaju«. (Str. 171. Misli se tu na Jugoslovanski klub, v katerem so bili organizirani poslanci južni Slovani v dunajskem parlamentu med vojno od maja 1917 do razpada Avstrije.) Dr. Žerjav ni bil nikdar tajnik Jugoslovanskega kluba. Živel pa je med svetovno vojno, ko se je rešil ječe in vojaške službe, na Dunaju, in sicer kot dopisnik zagrebške »Riječi Srba, Hrvata i Slovenaca«. Pri »Slov. Narodu« vsaj oficijelno ni smel sodelovati, ker je, kakor mi je sam rekel, dr. Tavčar prepovedal, da list ne sme ničesar objaviti izpod njegovega peresa. Poleg prostorov, ki jih je imel Jugoslovanski klub v zbornici, je bila soba, v kateri so delali časnikarji. Tja je tudi dr. Korošec rad zahajal, kadar so nekoliko prenehali obilni dnevni posli, ki so ga sicer spremljali od zore do mraka; pa se je pri časnikarjih informiral o pisanju časopisja in o novicah, ki so jih »izvohali« žurnalisti. Iz tega »sodelovanja« se je bržkone rodila vest, kakor da je bil Žerjav klubov tajnik. Opravil pa je res dr. Žerjav za klub veliko delo, in sicer — kolikor jaz vem — povsem iz lastne inicijative: sestavil je veliko število interpelacij, v katerih je bilo opisano preganjanje južnih Slovanov med svetovno vojno. Bilo je to obširno delo, ker tozadevnega gradiva je bilo precej iz Slovenije, še več iz Dalmacije, največ pa iz Vojvodine, Bosne in Hercegovine. Morebiti mu je pri tem pomagal klubov tajnik. Meni je n. pr. izročil gradivo, da sem sestavil interpelacijo o krivicah, ki so se med vojno storile pisatelju Mešku. (Bil sem namreč takrat stenograf v dunajskem parlamentu.)

Končno naj ponovno ugotovim še neko malenkost iz postanka majske deklaracije. Prepeluh pravi, da je ta deklaracija »prišla zaradi češkega zgleda, kajti Čehi so zahtevali za sebe samostojno državo«. Mnogo sem se bavil z zgodovino majske deklaracije, ko sem sestavljal »Razvoj jugoslovan-

ske misli pri Kreku«, in sem ob priliki vprašal tudi dr. Korošca, koliko se on spominja teh dogodkov. Korošec je rekel, »da so izmed vseh nenemških narodov prvi prišli Slovenci na misel, da je treba pred otvoritvijo parlamenta podati izjavo. Najprej so pa svojo izjavo stilizirali Čehi, ki jim je misel, sprožena po Slovencih, zelo ugajala.« (Čas XX, 173.) Kateri Slovenec je to misel sprožil, tega Korošec takrat ni povedal. Od bivšega poslanca Fr. Jakliča pa vemo tole iz zgodovine deklaracije: »Dr. Krek in dr. Korošec sta bila (v maju 1917) že nekaj dni pred drugimi poslanci na Dunaju. Imela sta namen, preštudirati politični položaj in priti v stik s prijateljskimi skupinami poslancev... Brez posebnih predkonferenc se je konstituiral Jugoslovanski klub, v katerega so vstopili vsi na Dunaju navzoči poslanci. V prvi seji se je klub konstituiral in soglasno izvoljeni načelnik dr. Korošec je takoj poročal o vtiskih, ki jih je dobil z raznimi poslanci in zlasti s Čehi. Dr. Krek je njegovo poročilo izpopolnil in je povedal, da bodo Čehi podali takoj začetkom zasedanja posebno izjavo.« (Slovenec 1928, št. 230.)

Če primerjamo Koroščevo in Jakličevo izjavo, je eno gotovo: ideja deklaracije (ne samo naše, ampak tudi češke in ostalih) je ali Koroščevo ali Krekova. Konkretno je »jugoslovansko deklaracijo« v svojem klubu predlagal dr. Krek. Zelo verjetno se mi pa zdi, da je tudi pri Čehih misel deklaracije sprožil Krek, in sicer iz dveh razlogov:

1. Krek je glede deklaracije »izpopolnil« Koroščevo poročilo; Korošec je menda na to stvar pozabil, a sprožil jo je Krek, ker mu je bila kot njenemu očetu bolj pri srcu.

2. Krek je predlagal našo deklaracijo in že od leta 1917. mu je javnost brez ugovora prisojala avtorstvo.

Dodam naj še nekaj, kar je rekel Korošec ob priliki razgovora o deklaraciji: »V dunajskem parlamentu smo bili leta 1917. in leta 1918. bolj vodilni Slovenci nego Čehi in so se bolj ravnali Čehi po nas nego mi po njih.« Kdor ve, kako daleč je Korošec od tega, da bi pripisoval kake namišljene zasluge sebi ali svoji skupini, ne bo dvomil o tem, da je jugoslovanska deklaracija res povsem slovensko delo.

Ozrmo se sedaj na Grahorjevo razpravo o Kreku! Grahor je vzel na rešeto kult Krekove osebnosti in njegovega dela in je na osnovi njegovih spisov skušal ta kult popraviti, oziroma reducirati na pravo mero. Tudi v tem oziru lahko rečemo, da se okoli Kreka niso postavljale nikake kulise. O površnosti in o pomanjkljivostih Krekovih spisov, ki jih je naštel Grahor (opravičeno, včasih tudi neopravičeno), bo veljalo, kar je že pred 8 leti zapisal A. Ušeničnik o Kreku kot pisatelju in zlasti kot znanstveniku: »... da nosijo Krekovi spisi izvečine povsod večje ali manjše sledi 'improvizacije'. To tudi ni čudno, saj vemo, da je svoje najzrelejše delo 'Socijalizem' pisal sproti za posamezne zvezke 'Doma in sveta'. O Kreku se je res do besede lahko reklo: 'danes tukaj, jutri tam'. Popoldne na dolgi seji 'Gospodarske zveze', zvečer pozno v noč na seji 'Krščansko-socialne zveze', jutri na političnem shodu v Starem trgu, pojutrišnjem v parlamentu na Dunaju — kako bo tak mož mirno snoval in skrbno izdeloval znanstvene razprave in znanstvena dela? Tisti sledovi improvizacije so sledovi Krekovega brezpokojnega življenja.

Dr. Krek pa tudi ni bil ustvarjen za 'čisto znanost'. Dr. Krek je globoko čutil v sebi svoje socialno poslanstvo. Najlepše besede, ki jih je izgovoril ali zapisal, so izhajale iz ljubezni do ljudstva in iz sočutja s trpečimi ljudmi...

Brez dvoma je tudi znanost visoko cenil, malokdo tako, a pri vsem znanstvenem delu so mu misli uhajale na polja živega življenja, kakšen pomen ima to ali ono vprašanje za življenje, za praktično delo, za socialne reforme...

Značilno je za Kreka tudi, da je sicer načelno zelo naglašal potrebo socialne filozofije, a da se je sam dejansko rajši in bolj bavil z zgodovino socializma in s pozitivnimi podatki kakor pa s filozofsko kritiko raznih socialnih sistemov. Saj celo o marksizmu ni podal celotne sistematične znanstvene kritike. V »Socijalizmu« se ta posebnost celo neugodno občuti. (Čas XX, 99, 100.)

Tako sodi o Krekovem znanstvenem delu Ušeničnik, ki je imel pred očmi — Kreka v celoti. Precej sličnega kakor Ušeničnik je ugotovil tudi Grahor v svojem spisu. Razumemo Krekove pomanjkljivosti, kakor razumemo pomanjkljivosti na vsakem drugem delavcu, čigar življenje poteka brez miru in pokoja. Njegovo stališče glede pisateljskega dela je bilo to: »Zame bi bilo veliko lažje, če bi pisal poučne knjige in članke, mesto da živim takole cigansko življenje: nikjer postanka, danes tu, jutri tam. A moje mnenje je to: Človek naj dela za ljudi, med katerimi živi! Živa beseda vpliva sicer za manj časa, a takrat veliko močnejše kot pisana.« (Koledar Moh. dr. za 1919, str. 98.)

Saj se je pripetil celo Grahorju primer precejšnje površnosti pri kritiki — Krekovih površnosti. Gre za citat iz »Socijalizma« (na str. 132 v I. izdaji), kjer govori Krek o ljubezni do naroda. Tam razpravlja Krek tudi o dolžnostih do naroda in pravi o njih:

»Za njihovo izvrševanje ni nujno, da bi se jasno umeval pojem naroda.«

To trditev je po Grahorju (str. 107) Krek »prav lahkomišlno« postavil in sedaj moramo »pobijati to površnost, ko so se že pokazale njene slabe posledice«. »Priprost posameznik je lahko narodno zaveden brez nacionalizma in tudi brez jasnega pojma o tem, kaj je narod... Ne velja pa Krekov stavek za javnost, ne velja za demokratičnega politika in za dobe, ko je pojem naroda važen del socialne zavesti in dejavnosti. Politik mora vedeti, da je jasnost, čim večja jasnost temeljnih pojmov — nujna. Do nasprotne misli je mogel priti Krek le kot patriarhalni politik, ki mu je dovolj, da si pojme izdelava voditelj, avtoriteta, ljudstvo pa stopa za njim. Dokler je on živ, je za vse sam odgovoren. V takšen avtoritativni tip (sistem) politike se je K. vživel. Le tako bi se dal njegov nauk opravičiti.«

Ko sem prebral to lekcijo, ki jo daje Grahor Kreku, sem pogledal v »Socijalizem«, kje ga je vendar Krek tako polomil, da uči, da o narodnosti politiku ni treba imeti jasnih pojmov. Mesto sem lahko našel, ker ga Grahor (— kar stori sicer zelo redko —) tudi citira. Ko sem pa bral izvornik, sem se nemalo začudil: tega, zaradi česar Grahor Kreka tako ostro prijemlje, K r e k n i n i k d a r t r d i l! Prosim bravece, da si ogledajo v e s odstavek, iz katerega je vzel Grahorjev citat. Pričenja se (na str. 131) z besedami:

»Ljubezen do lastnega naroda, jezika in domovine ni samo nekakšno natorno nagnenje,* marveč je n r a v n a d o l ž n o s t... Dolžnosti (do naroda. Op. p.) imamo vsi, a ne izvršujemo jih vsi na enak način, marveč vsak po svojih zmožnostih in razmerah. Te dolžnosti so natorno pravne. Natora sama jih zahteva in jim daje pravo smer. Za njihovo izvrševanje ni nujno, da bi se jasno umeval pojem naroda. Ljubezen do narodne hiše in vasi, do domačih hribov in dolin, do šeg in navad v domačem kraju, do starih spominov o njegovi prošlosti, do ljudi v njem in njihove usode, do pesmi in

* Navajam Krekove besede po I. izdaji »Socijalizma« brez ozira na sedanji pravopis. I. D.

povesti, ki žive med njimi — vse to je tudi ljubezen do naroda, katero izvršuje nekako nezavestno celo otrok in neuki človek, čegar znanje ne sega preko ozkega domačega okrožja, ki ne pozna vseh krajev, po katerih prebivajo ljudje njegovega rodu, ki živi in umira v tesnem ozračju svojega rodnega zavičaja. Hvaležnost in spoštovanje prevevata to ljubezen, ki ni v svojem bistvu in v svojih smereh prav nič različna od ljubezni zavednega izobraženca, ki s svojim umom obsega vse činitelje svoje narodnosti. — Da so neizobraženi sposobni s požrtvovalno silo ljubiti svoj narod, nam spričujejo boji, ki so jih bili in jih še bijejo za svojo nezavisnost.«

Vsaka beseda bi bila tu odveč. Krek hoče ščititi neizobražene (misli na svoje bravce iz delavskih in kmečkih vrst) pred morebitnim očitkom, da ne ljubijo naroda in ne vršijo dolžnosti do njega, kakor da bi bilo za vršenje teh dolžnosti treba posebne izobrazbe. Izrečno razlikuje neizobraženega od »zavednega izobraženca, ki s svojim umom obsega vse činitelje svoje narodnosti«.

Manjša nezgoda se je pri tem primerila Grahorju s tem, da trdi, da je inkriminirani stavek Krek podčrtal. Res ne vem, kje bi bil Grahor videl ta stavek podčrtan. Ne v I. in ne v II. izdaji »Socijalizma« ni podčrtan in iz zveze, v kateri se ta citat nahaja, tudi ni mogoče razvideti nikakega razloga za kako naglašanje te misli.

Slične netočnosti manjšega pomena se najdejo tudi drugod. Ko opisuje Grahor Krekovo študiranje, pravi (str. 53): »Nižjo šolo je J. E. Krek obiskoval v Alojzijevišču, kjer pa ni stanoval... Zaradi neprimerne vedenja je moral v VI. šoli iz Alojzijevišča.« Krek je stanoval v Alojzijevišču kot drugo-, tretje- in četrtošolec. Kot višjegimnazijec pa sploh ni bil nikdar gojenec Alojzijevišča. Krek tudi ni nikdar »izdal« »Duhovnega pastirja« (stran 122), ampak je bil le sotrudnik tega lista, in da bi bil Ivan Blejec (pravilno: Belec, str. 122) njegov »prijateljski podpornik«, čujem sedaj prvič. Kolikor je meni znano, nista bila Krek in Belec v nikakih osebnih stikih. Tudi se ne spominjam, da bi bil kje bral, da je mladi Krek »prevajal« Jeranu (str. 53). Sicer so pa to malenkosti in bi jih bil Grahor brez škode lahko izpustil. Če jih pa že navaja, naj dejstev ne spreminja. Ne zdi se mi nemogoče, da ima pri nekaterih netočnostih tudi tiskarski škrtat svoje prste vmes.

O Krekovi materi ne bi rabil izraza, da je bila hči »malega kmeta« (stran 52.) Saj je bil njen oče župan, trški veljak, ki se mu je zelo za malo zdelo, da se mu je hči poročila z nemaničem. Čul sem, da je rekel: »Če bi imel sto hčera, pa ne dam nobene takemu ciganu, ki še svoje hiše nima.« Ne zdi se mi izključeno, da sega Krekovo nasprotstvo do »bogatinov« prav v detinska leta nazaj, ker je njegova mati, ki jo je tako visoko cenil, prestopila iz kroga imovitejših slojev med »proletariat« in je verjetno, da je radi tega slišala tudi kak očitek, četudi več ali manj prikrit.

Na kratko naj se dotaknem še nekaterih drugih točk v Grahorjevem spisu.

Na str. 53 rabi Grahor izraz, da vidimo Kreka ob koncu njegove poti »zunaj Cerkve«. Iz naslednjega je jasno, da pisatelj misli tu samo na njegovo neodvisnost od cerkve v političnem oziru. O tej stvari smo v tem člančiču že govorili.

Na str. 73 sodi Grahor, da je bilo servilizma »pač največ v Krekovi najožji okolici sami. To je bila malomeščanska uslužnost nasproti vsem mogotcem...« V tisti dobi (v osemdesetih letih minulega stoletja) je bilo pri nas »servilno« skoraj brez izjeme vse, če smatramo vdanost takratni dinastiji in

državi za servilnost, ni mi pa znan noben primer toliko močne hrbtnice, kakor jo je pokazal škof Missia, ki so mu Ljubljanci (— in sicer gotovo ne njegovi politični prijatelji —) pobili okna, ker ni hotel izobesiti črne zastave ob smrti prestolonaslednika Rudolfa, češ, da samomorilcu ne bo izobešal zastave. (Pripovedoval prošt Kalan; prim. tudi Krek, Izbr. spisi I, 66.)

Glede vprašanja, kako je prišel Krek do tega, da je vstopil v semenišče (str. 53), je po Hladnikovem člančiču v »Slovenec« (1934, številka 184) jasno, da je v tem oziru na abiturienta Kreka vplival tudi bogoslovec Hladnik. O izbiri poklica se je izjavil Krek v razgovoru z dr. Dergancem, ki omenja v »Odmevih« (II, 17), da mu je Krek leta 1917. pripovedoval »intimnosti svojega življenja, zlasti pa filozofsko premišljeno izbiro poklica«. Govoril sem pred dvema letoma z dr. Dergancem o tem. Krek mu je rekel, da si je izbral duhovski stan, ker je gledal v njem največ svobode, da bo mogel kaj storiti za svoj narod in za Slovanstvo. Mikala ga je slavistika, bal se je pa državne službe in odvisnosti od vlade, borbe za kruh in kariero, ki je često združena z opravičeno in tudi s pretirano skrbjo za družino in njen zunanji ugled. (»Koliko dela krščanske ljubezni, koliko potrebnega socialnega dela se ponuja! Samski stan je za to najprikladnejši. Celega nerazdeljenega srca je treba pri tem.« »Socijalizem« str. 119.) Od svobodnih poklicev se mu je zdelo vablivo zdravništvo, a zavedal se je, da zdravnik strokovnjak ne najde časa za javno delo. Krek je bil pa rojen socialni delavec.

Ne bo držalo, »da se je (Krek) kar gnil v politiko in se ponujal za brambovca kronce«. (Str. 74.) S tem naziranjem so v nasprotju lepe besede, s katerimi je dal sošolcu Bohinjcu na razpolago ves svoj načrt za javno delo v Sloveniji. »Ime moje pusti popolnoma na stran; misli so Tvoje, če jih hočeš.« (Izbr. spisi I, 81.) Če bi se bil Krek silil v politiko, bi bila naravna posledica te ambicije to, da bi bil prav ljubosumen na avtorstvo svojega načrta. Tudi pozneje se je poslanskega mandata branil. (Izbr. spisi II, 45; IV, 5, 6.) Kajti vsaj po mojem mnenju je bil Krek »v prvi vrsti kulturni delavec in šele v drugi vrsti politik, v kolikor je to zahtevalo njegovo delovanje na drugih poljih«. (Kol. Moh. dr. za 1919, 102.)

Ker je bila prav letos štiridesetletnica prve Krekove delavske organizacije, naj mimogrede ugotovimo tudi to, da je ustanovil Krek »Slov. kat. delavsko društvo« leta 1894. in ne leta 1895. (Grahor str. 74.)

Grahorja odbija pri Krekovih spisih »vdanostna, hlapčevsko pohvalna ideologija« proti Dunaju, »ker vidimo v nji hlapčevstvo«. Krek je bil dolgo časa mnenja, da je bodočnost Slovencev v Avstriji. Za tiste ljudi, ki se temu čudijo, sem napisal »Intermezzo« v Času XX, 158—160, kjer navajam tudi druge osebnosti, ki so dolgo vztrajale pri avstrijski orijentaciji (n. pr. Masaryka, Tusarja, dr. Knafliča), in nimam svojim takratnim mislim tudi danes ničesar bistvenega dodati.

Ni pa točna Grahorjeva trditev, da Krek »ni niti mislil na Jugoslovane brez Avstrije«. O nasprotnem se lahko pouči v Času XX, str. 174.

Naj zadošča teh par pripomb! Če bi hotel navajati vse, kar loči moje gledanje Krekovega dela od Grahorjevega, bi se moral ustaviti menda pri vsaki strani enkrat ali tudi večkrat, pa kljub temu ne vem, ali bi si prišla na jasno. Omejil sem se na to, da sem opozoril na nekatere netočnosti. Samo to naj še mimogrede omenim, da pač nikdo, ki je s Krekom občeval ali ž njim sodeloval, ni mogel o njem dobiti vtiska, da bi bil imel Krek »avtokratski politični princip« (str. 145), ampak »Svojega uma in svoje volje ne stavim nad druge«, je bilo njegovo stališče. (Slovenec 1897, številka 35, oziroma Izbr. spisi II,

45.) Gotovo pa je, da »niso Krekovi dediči dosegali Kreka« (str. 142), a ne morebiti radi tega, ker bi se glede obdelave in reševanja glavnih socialnih vprašanj ne bil postavil na demokratično bazo (diskusijo, str. 145), ampak radi tega, ker po Tavčarjevih besedah »Slovenci nismo imeli večjega moža od Kreka in ga tudi v sto letih ne bomo imeli« (Iz poslednjih let Krekovega življenja, str. 18), pa je jasno, da ga bomo šele počasi doumeli, kakor se nam je slično dogodilo pri Prešernu. Sekularni možje se ne roče vsako leto, vse Krekovo delo bi bil pa mogel nadaljevati samo — drugi Krek.

I. Dolenc.

Odgovor g. Grahorja

Uredništvu »Besede« v Ljubljani. Prebral sem Dolencevo pismo reviji in članek »Kulise okoli Kreka in njegov kult«. Hvala Vam za dovolitev. Hkratu pa bi Vam rad povedal, da prof. Dolenc moje kratke študije v bistvu ni razumel.

Hvaležen sem g. prof. I. Dolencu za popravke v moji študiji, objavljeni v »Besedi«, kjer so se mi kakorkoli vrinile seveda tudi majhne napake, tiskovne ali pa že pri mojem naglem prepisovanju iz lastne obširnejše študije. (To velja za letnico 1894, za ime Belec in za podčrtavanje, ki se je večkrat zamešalo pri korekturi. Enkrat manjka v »Besedi« tudi navedba »Časa.«) Vse to pa bistva stvari in moje ocene Krekovega dela ne spreminja.

Drugače je pa g. prof. Dolenc v očitni zmoti takrat, ko misli in navaja iz citata vzeti stavek v pomenu pojma, kaj je narod. Vprav politična določenost tega pojma je važna, ki pa ne nastane v narodu, ki ni pojma predelal v javnosti ter utrdil v javni — tudi ljudski miselnosti. Domoljubnost je bivala na svetu vselej, ne pa tudi meščansko določeno javno mnenje, s katerim pa se ustvarja politika in dopolnjujejo dela. Pomen mojega stališča je torej najbrž vprav v tem, česar urednik Krekovih zbranih spisov g. prof. Dolenc ni razumel.

Splošno njegov dopis moje ocene Krekovega kulta ne odklanja. Kjer pa navaja Ušeničnika, je zgrešil, ker dr. Ušeničnik hvali Krekov »Socializem« tudi kot znanstveno delo.

Ivo Grahor.

Načrtno gospodarstvo

(Nadaljevanje.)

Delovni čas

Vprašanje delovnega časa je bilo dolgo časa neodločeno in ni prišlo do določnih zaključkov. Do leta 1928. se je obravnavalo popolnoma po principih kapitalističnih dežel. Leta 1928 so vpeljali osemurni delovni čas, leta 1929 si je priborila zmago ideja sedemurnega delovnega časa. Z vpeljavo sedemurnega delovnega časa je izginila brezposelnost. Da bi skrajšali letni delovni čas, so vpeljali 5 dnevni delovni teden, t. j. na vsake 4 dni pride en dan počitka. Da ne bi trpelo radi tega gospodarstvo, so šli stroji nepre-

trgoma. To so dosegli na ta način, da so razdelili delavstvo v 6 grup. Pet grup je delalo, šesta je počivala. Ker so se pa pokazali nedostatki, so vpe-ljali 6 dnevni delovni teden. Šesti dan počiva vse delavstvo. Nedeljo so od-pravili, praznike istotako. V Rusiji imajo le tri oficijelne praznike: Dan Le-ninone smrti. (Počivajo en dan). Prvi maj in obletnica oktoberske revolu-cije. (V teh praznikih počivajo po dva dni.)

Plače

V povojni dobi so bile naturalne plače. Ko je bilo uvedeno Nep-gospo-darstvo, so uvedli plače v denarju. Te so še sedaj v veljavi. Plače se določijo v pogodbi med strokovnimi organizacijami in posameznimi podjetji ali pa trusti gotovih industrij. Ljudski komisar za delo določi minimalne plače.

Plače dele po kategorijah. Za nekvalificirane delavce so tri kategorije, za kvalificirane pet, štiri za specialiste nižje vrste in štiri za specialiste višje vrste.

Poleg plače v denarju uživa delavstvo še ugodnosti, ki so socialnega značaja.

Socialno zavarovanje je izvedeno v vseh treh panogah: za bolezen, ne-zgodo in starost ter onemoglost. Prispevke za socialno zavarovanje plačujejo v celoti podjetja.

Pravico do plačanega dopusta imajo vsi delavci in nameščenci, ki delajo najmanj 5 in pol meseca proti plačilu. Dopust traja najmanj dva tedna. Tisti, ki delajo v zdravju posebno škodljivih ali nevarnih podjetjih, kakor tudi delavci, ki še niso izpolnili 18. leta, dobe še dodatni dvatedenski dopust. (Glej dr. Reisman: Delovno pravo.)

Anton Marinček.

(Dalje.)

Gospodarsko izboljšanje na Angleškem

Izmed 500 milijonov ljudi britanskega imperija (vsak četrti zemljan je angleški podanik) jih štejejo angleški otoki le 46 milijonov, ki pa so tako pomembni, da še vedno pol sveta računa v funtih in šilingih. Če si Anglija zares opomore, tedaj je kriza za nami — tudi za Ameriko, kajti Anglija in Kanada skupaj sta uvozili iz Amerike petkrat toliko kot prvi najboljši kupec za njima. Vendar izjavljajo Angleži, da pri njih kljub vsem uspehom ne more biti popolnega izboljšanja, dokler si tudi Amerika ne bo opomogla. To dokazuje tudi vsa gospodarska zgo-dovina pretečenega stoletja: skupaj smo bolehali in se skupaj popravljali; to velja sicer za ves svet, a posebej za nas, največjega člana svetovne družine. Svetovna trgovina je znašala l. 1932. sicer le eno tretjino vrednosti l. 1929., a po količini ni padla pod 68 odstotkov in danes uvaža in izvažata svet spet 80%, torej le 20% manj kot l. 1929. — Anglija kupuje danes že 18 odstotkov vsega svetovnega izvoza, torej si je opomogel najboljši kupec. Izboljšanje v Angliji pomeni, vsaj kolikor je le-to zavisno od zunanje trgovine, izboljšanje povsod.

Anglija iz pritličja — Amerika z nebotačnika

Pri odgovoru na vprašanje, če gre v Angliji res na boljše, je treba vedeti, kje, na kateri točki se je to izboljšanje začelo, še prej pa, kje se je začel padec. Pogosto je slišati, da je padla Anglija skozi okno v pritličju, mi pa (Amerika) smo strmoglavili z vrha nebotačnika. To povedo tudi številke. L. 1929. je bil cenjen ameriški nacionalni dohodek na 85 milijard dolarjev, l. 1932. pa je znašal le še 40 milijard, torej padec za 50%. Anglija pa je imela l. 1929. dohodkov 20 milijard, l. 1932. pa še vedno 16 milijard, padec tedaj le za 20%. Ali: l. 1929. je

374.032 ljudi v Ameriki zasluži po preko 10.000 dolarjev, skupaj 12.212.000.000 dolarjev; l. 1930. jih je zasluži po 10.000 dolarjev in čez le še 259.454, skupaj 6.798.000.000 dolarjev. Dohodek tega privilegiranega razreda se je zmanjšal za 5.414.000.000 dolarjev. V Angliji je bilo l. 1929. takih 106.890 in so zasluži skupaj 2.957.000.000 dolarjev. Ne l. 1930., marveč v najslabšem l. 1931./32. jih je bilo v Angliji še vedno 89.790 s skupnim dohodkom 2.63.000.000 dolarjev, torej se je ta razred zmanjšal le za 17.000 oseb in njegov dohodek le za 694.000.000 dolarjev. V Ameriki torej padec za 44% v razdobju od 1929. do 1930., v Angliji pa od 1929. do 1932. le za 24%. Tako se je zgodilo gornjim razredom. Kaj pa delavci? Angleško delovno ministrstvo je objavilo, da je bilo l. 1932. 22 odstotkov, l. 1933. pa 20 odstotkov vseh razpoložljivih delovnih moči brez dela. V Ameriki pa je bilo l. 1932. brez posla 40 odstotkov, l. 1933. pa 35 odstotkov vseh l. 1926. zaposlenih, ali z drugega vidika: industrijska produkcija je padla v Ameriki z 100 v l. 1928. na 57 v l. 1932., dočim je nazadovala v Angliji le na 88. Udarec pa je bil tudi v Angliji tako silen, da se je celo znani francoski profesor André Siegfried povzpela do mnenja, da bo šlo z Anglijo strmo navzdol in da bo postala druga Španija. In danes? Slika je čisto drugačna. Vse kaže odločno na prosperiteto. Stalno ali le začasno? Kakšne metode je uporabila Anglija proti krizi? Ali niso tudi njene metode vsaj zanjo prav toliko »revolucionarne« kot za Ameriko NRA?

Standard — zaposlenost

»Višje« plasti žive danes v Angliji v večjem luksuzu kot kdajkoli poprej. In v nobeni zapadni državi ni ločilna črta med »nižjimi« in »višjimi« tako ostro začrtana kakor v Angliji. Kako žive delavci? Življenjski standard angleškega delavca je najvišji in tudi brezposelne podpore se dajejo na podlagi tega standarda. Kljub izboljšanju je še vedno 2.200.000 brezposelnih. Vsi prejemajo podpore, ki zadostujejo za ekzistenco in ki so izdale pač toliko, da je bilo angleško delavstvo v času najhujše krize mirno, kar se ni posrečilo nobeni drugi državi. Danes je zaposlenih 10.140.000 delavcev, v konjunktornem letu 1929. jih je bilo pa 10.220.000. Narastek brezposelnih gre največ na rovaš pomnožitve prebivalstva. Od 160 v l. 1929. je padel indeks življenjskih potrebščin (100 velja za l. 1914.) na 140. Nominalne mezde so padle od l. 1929. za 2 odstotka, realne mezde pa so v primeri s kupno močjo zrasle na 120 (100 velja za l. 1924.). To so številke delovnega ministrstva. — Kdor je torej v Angliji stalno zaposlen, zasluži boljše kot l. 1929. Nezaposleni prejema ekzistenčno-minimalno podporo. Gornji sloji žive razkošno. Odkod torej denar? Kje so viri angleškega blagostanja?

Anglija je kapitalistična. Gonilna sila kapitalizma je profit. Angleški kapitalisti spravljajo čedne profite. Start je bil na borzi. Prvi so bili papirji, nato je prišel vzlet trgovine in nazadnje se je dvignil v ospredje pravi zmagovalec — industrija. Prvič po l. 1928. so bile investicije dobičkanosne. To je bilo seveda riskantno, A prav rizik je bistvo kapitalizma. Profit je plačilo za rizik. Angleško gospodarstvo je riskiralo že l. 1932., a komaj danes začena služiti. Zaslužek pa izgleda takole: l. 1933. 700 milijonov dolarjev profita, prve tri mesece 1934. pa že 275 milijonov: če bo razmerje ostalo tako, bo znašal ob zaključku leta profit 1 milijardo 100 milijonov dolarjev. Kako se je ta umetnost začela?

Izboljšanje v nasprotju s teorijami

Angleško konservativno kapitalistično naziranje o izboljšanju je znani kapitalistični circulus vitiosus. Izven tega »normalnega« poteka sta bili v Angliji odprava zlate podlage funta 21. decembra 1931. in uvedba carin 1. marca 1932. edini dejanji vlade za izboljšanje. Seveda je bilo važno, da se je po enem stoletju ta največji uvozni trg obdal s carinami, še bolj pa, da je funt padel za tretjino vrednosti. Trikrat pomembnejše pa je bilo to, da so Angleži sprejeli opustitev zlate podlage funta z britsko mirnodušnostjo kot da bi se zlato odvrnilo od funta, ne pa funt od zlata. S tem je bila dana možnost, obdržati razvrednotenje na vajejih brez nevarnosti divje inflacije. — Pričakovali so, da se bodo cene nekoliko dvignile. A zgodilo se je nekaj čudnega: cene so ostale stabilne, diferirale so vsega skupaj za največ 6 točk. Indeks cen v veletrgovini je bil l. 1931. 99,5, danes pa je 102,8. Klasična gonilna sila izboljšanja, naraščajoče cene, je manjkala. Izkazalo se je, da Angleži tega niti niso razbili, ker so menili, da bodo tudi pri starih cenah delali profite, samo da bi mogli blago prodati. — Zaradi carin in padca funta se je konzum blaga v notranjosti povečal. Upali so, da bo narasel tudi izvoz. Čeprav je bilo angleško blago za tretjino cenejše, je vendar ostal izvoz stacionaren, ker je tudi drugod denar padel in so bile povsod uvedene carine.

Carine

Uspeh v notranjosti je bil neprimerno boljši. Zaradi carin in padca funta je postalo vse uvozno blago za najmanj 50% dražje. To pa je pomenilo sijajno priliko za domače producete. L. 1932. je bilo otvorenih 636, l. 1933. pa 463 novih tovarn, povečalo se jih je pa l. 1932. 174, l. 1933. pa 95. Te tovarne so direktno zaposlile 83.250 delavcev. Emisije kapitala so znašale l. 1933. 1 milijardo 400 milijonov dolarjev, tretjino več kot l. 1931. Z naraščanjem zaposlenosti se je krepila celotna kupna moč. Ker so ostale cene nespremenjene, tudi ni bilo treba kupni moči tekmovati z njihovim naraščanjem. Indeks mezd je zato dejansko ostal nepretrgoma isti kot je bil l. 1923. To so dejstva izboljšanja, čeprav nasprotujejo teoriji o nujnem naraščanju cen in mezd. — S carinami se je vrnilo gospodarsko zaupanje. Tri mesece zatem je na to reagirala borza, v industriji pa se je pokazalo izboljšanje šele jeseni 1932. Od najnižjega stanja na 95 je rasel indeks zaposlenosti stalno vse do danes na 110 (l. 1924. je bil 100). Popolno izboljšanje bo na 120, ko na Angleškem ne bo nobenega brezposelnega več. L. 1923. je izkazalo 1945 koncernov zvišanje profitov napram l. 1932. za 1/2%. V prvem četrtletju 1934. pa je 547 družb izkazalo napredek napram istemu razdobju l. 1933. za 5%. Še boljši uspeh je pokazal april 1934., ko je 188 družb izkazalo napram aprilu 1933. porast dobička za 13%. V vseh branžah se zasluži boljše, le za malo trgovino upajo, da pride na vrsto še letos. Kaj pa bo tedaj, ko bo angleška industrija nadomestila vse izdelke tujega izvora, ki jih sedaj radi carin in padca funta v Angliji ni? Ali bo industrija mogla zaposliti 2 milijona ljudi, če se izvoz ne bo povečal? Seveda to čisto druga zadeva, ki ni v okviru tega-le raziskavanja.

Premog

Naj pride petrolej, naj pride vodna sila, premog ostane na Angleškem glavna pogonska snov. Poleg tekstilne pa je premogovna pastorka industrije. Kljub temu daje dela več delavcem kot katerakoli druga industrija. Ima tudi največ nezaposlenih, Kljub nasprotnim prerokovanjem se angleški premog danes popravlja. To je zelo dober znak, kajti znano je, v kakšnem položaju je angleška premogovna industrija. Ironija usode pa hoče, da je v tej panogi zaposlenih tem manj ljudi, čim bolj se popravlja. V premogovniku Ashington (revir Newcastle-on-Tyne) se najlažje vidijo posledice mehanizacije. 9000 moč je tu zaposlenih in vsak producira dvakrat več premoga kot njegov oče in zato je v okraju še vedno 1000 brezposelnih kopačev. In vendar trdi podjetje, da ne more dobiti za nove rove dovolj kvalificiranih kopačev. Kajti najboljši in dobri so že na delu, slabši delavci pa, kakor izgleda, ne bodo nikoli več zaposleni. Posledica mehanizacije je najbolj vidna pri separiranju in izpiranju premoga. Drugod vidiš povsod cele armade umazanih in razcapanih mladoletnih fantov in deklet po takih krajih, tu pa pri vsem tem procesu nisem videl niti enega delavca. Pri tem sem se spomnil na dansko kotlino v Rusiji in na gruče umazanih deklet na izpirališču in nadinženerja, ki je bil uverjen, da je njegova naprava višek. Spomnil sem se tudi umazanih obrazov trope paglavcev v državnem rudniku Hindenburg v Gornji Šleziji. Pa tudi v Angliji je tako racionaliziranih rudnikov le malo, a vendar stalno več. Produkcija se viša: l. 1931. je prišlo na moža in šiht 2178 funtov, l. 1934. pa že 2200 funtov. — Celotna produkcija je začela naraščati šele prve mesece l. 1934. Gre v prvi vrsti za domačo porabo; kajti angleški izvoz je znašal l. 1913. — 94, l. 1929. — 76, l. 1933. pa komaj še 52 milijonov ton — nižinski rekord.

Železo

Angleško železo se danes ne samo popravlja, ampak doživlja visoko konjunkturo. Železo je srce industrije. Angleške topilnice producirajo danes več železa kot kdajkoli. Ena največjih topilnic v Angliji United Steel Company v znanem Sheffieldu plačuje letos 50 % več mezd kot lani. Poslovno leto bo zaključila s 5 milijoni dol. profita napram lanskim 2 milijonov. Tudi angleško železarsko industrijo so podobno kot premogovno kritizirali zaradi njene zaostalosti. A tu je danes že vse v strojih, boljših, kot jih pozna Amerika. Delo je racionalizirano do skrajnosti. Starega železa je na Angleškem že zmanjkalo in se uvaža iz Evrope in Amerike. — Prva je bila 33 1/3% carina na železo, zato se je domača produkcija tako zboljšala. Preje so uvozili letno 3 mil. ton, sedaj pa le še eno, največ zato, ker domača produkcija ne more zadostiti potrebam. Prve štiri mesece 1934. so producirali 3 milijone ton železa — 1 mil. ton več kot l. 1933. Leto 1934. bo bržkone prekoračilo produkcijo l. 1929, ki je znašala 9,636.000 ton, največ kar je doslej producirala Anglija. Število nezaposlenih kovinarjev se je l. 1933, znižalo za

30.000. Angleška produkcija železa ni padla pod 57 % kapacitete. Danes znaša že zopet 80 % kapacitete. Da se ta pramaterial industrije v Angliji popravlja ni nobenega dvoma.

Lancashire proti Japanu

Admiral Keys, do nedavnega poveljnik angleške mornarice je izjavil v spodnji zbornici, da je bila opustitev angleško-japonske zveze velika napaka in in da je treba to zvezo obnoviti. To je bilo izjavljeno v času, ko sta začeli Japonska in Amerika graditi brodovja v dosedaj neznanem ogromnem obsegu in so odločitve pomorske konference l. 1935 glede vojne mornarice teh držav pred vrati Lancashire pa ni istega mnenja kot general, ker je izvozil l. 1913 — 7.000 milijonov, l. 1924 — 4000 mil., l. 1933 pa samo 2000 mil. jardov bombažnih izdelkov. Lancashire dolži tega propada japonsko konkurenco. — Admiraliteta je v Angliji mogočna sila. Lancashire pa je še večja sila. Kajti četrtnina Angležev živi v krogu 60 milj okoli Manchestra in je to ena najbolj gosto naseljenih pokrajin na svetu. Industrija v tem krogu predstavlja polovico angleške produkcije. Zato je morala vlada kljub admiraliteti prepovedati uvoz japonskih tekstilij v angleške kolonije in se spustiti z Japonsko v trgovinsko vojno. — 2000 milijonov jardov tekstilij je še vedno največja postavka angleškega izvoza. Povsod drugod gre navzgor, le v tej branži gre nevzdržema nazaj. V prvem četrtletju je znašal padec za 84 oz. 45 milijonov jardov napram istemu razdobju l. 1933. oz. 1932. Izvoz Japonske pa se je zvišal od 1413 milijonov jardov l. 1931. na 2090 mil. jardov l. 1933. V Singapurju n. pr. stane jard angleške umetne svile 9 centov, japonske pa komaj 4 cente. Tudi pri vseh drugih tekstilijah je japonska cena polovico nižja od angleške. Celo leto so že tekla pogajanja med angleško in japonsko tekstilno industrijo, a so se razbila. In vendar tega nazadovanja niso krivi izključno Japonci, ki niso mogli prevzeti več kot 300 mil. jardov angl. izvoza in tudi nova prepoved ne bo izključila več kot 50 mil. jardov japonskega blaga. Krivo je dejstvo, da so začele tudi »zaostale« dežele izdelovati tekstilije. In fini prsti Japoncev in Indcev so bolj pripravi za tako delo kot evropski. Indska produkcija je zrastle od 2959 mil. jardov l. 1929 na 4870 milijonov jardov l. 1933. Torej je kriva Indija prav toliko kot Japonska. Angleži so izvažali na Japonsko najmodernejše stroje, doma pa jih je 90 % nad 20 let starih. Plače delavcev v orientu so seveda le del podpore, ki jo dobi v Angliji nezaposleni. Zdi se, da je vse to zapečatilo usodo angleške industrije. Izogniti bi se dalo temu le z ogromnimi napori v pogledu reorganizacije in racionalizacije. A kaže, da se bodo tekstilne tovarne v znatnem delu rajši spremenile v dobičkanosnejša podjetja. In brezposelne tekstilce vsesavajo industrije, ki so zrastle za carinskimi zidovi.

Podporni sistem

Anglija si ne bo nikoli dodobra opomogla, dokler bo imela sistem podpiranja brezposelnih. S tem se je delavstvo demoraliziralo. Delavci iz ene industrije nočejo iti v drugo, če zmanjka dela. Ostalo prebivalstvo težijo ogromni davki ob tla. — Tako govori v Angliji le nekaj desetini ljudi, ki pa niso niti malo upoštevani. — Podpora dobi vsak nezaposleni v starosti od 16. do 65. leta. Na teden so dobivali l. 1933.: moški: preko 21. leta — 3.71 dolarja; od 18. do 21. l. — 3.12 dol.; od 17. do 18. — 2 dol.; od 16. do 17. — 1.37 dol.; ženske: preko 21. leta 3.37 dol.; od 18. do 21. — 2.62 dol.; od 17. do 18. — 1.62 dol.; od 16. do 17. — 1.12 dol. za vsakega nepreskrbljenega odraslega družinskega člana po 2 dol. in za vsakega otroka po 50 centov tedensko. Povprečno je prišlo na vsakega nezaposlenega l. 1933. 4.25 dol. tedensko. Vsega skupaj je bilo izplačanih 500 milijonov dolarjev.

Odkod denar? V začetku je prihajal denar iz Unemployment insurance fund (fond za zavarovanje nezaposlenih). Vanj so prispevali v enakih delih: delavci, podjetniki in država. To je bilo l. 1913. To je bilo zakonito zavarovanje, fond se je sam financiral in izplačevalo se je po 1.70 dol. na teden. Med vojno, ko ni bilo nobenega brezposelnega, je fond ogromno narasel. Po vojni pa je kar skopnel. L. 1922 si je začel izposojati od vlade in ji dolguje danes 550 milijonov dol. L. 1933. je polovico podpor plačala vlada. — Preje je dobil podporo le, kdor je plačal celo premijo, sedaj pa je treba prispevati le nek minimum. Iz zavarovanja je nastal podporni fond. Na čelu tistih, ki nasprotujejo temu sistemu, stoji direktor angleške narodne banke Stanp. Pravi, da pomenijo podpore višje produkcijske stroške in višje cene angl. blaga, ki tako ne more konkurirati, kar da spet povzroča stalni kader nezaposlenih. Delavci, ki ne bi zaslužili dosti več, kot dobe podpore, nočejo delati. Plače v času krize ne padejo, ker podpore jačijo strokovne organizacije, ki

se bore proti znižanju plač. Podpore tudi dajejo pogum podjetnikom, da tovarne brez nadaljnega zapirajo. Delavci pa nazadnje nočejo prehajati iz ene industrije ki ji gre slabo, v drugo, ki ji gre boljše kot je bilo to preje. In ti krogi trdijo, da ima Anglija edinole iz teh razlogov stalno število brezposelnosti. A to je mnenje brezpomembne manjšine.

Vsak nezaposleni dobi podporo

Anglija je izdala v zadnjih 13 letih za nezaposlene 4 milijarde dolarjev. Anglija more to prenesti. In navzlic vsem kritikom namerava Anglija ta sistem še posplošiti, razširiti podpore tudi na delavce izven industrije in na mlajše delovne moči in tudi podpore same povečati. Namerava pa ločiti pravo zavarovanje od podpiranja. Vsak nezaposlen človek v Angliji naj bo podpiran. Kajti večina Angležev je prepričanja, da je prav ta sistem povzročil, da Anglija ni tako globoko padla in da se je hitro opomogla. In tega mnenja niso socialisti, ampak — konservativci. Njihova vlada ima v načrtu razširjenje sistema podpiranja. To je kapitalistična vlada! Ona veruje v podporni sistem kot sredstvo za ohranitev kapitalizma. — Prvo, kar je ta vlada storila z letošnjim proračunskim suficitom, je bilo to, da je črtala znižanje podpor nezaposlenim, ki se je izvršilo oktobra 1. 1931. za obrambo valute v višini 10 %. Navidezno majhna razlika pomeni baš razliko med »malo jesti« in »dosti jesti«. — Vlada bo pritegnila v sistem še drugih 1.500.000 delavcev in starostno dobo znižala od 16 na 14 let, kar bo zneslo novih 750.000 ljudi. Najbolj značilno je, da hoče vlada zavarovati tudi 700.000 poljedelskih delavcev. Dosedaj niso bili zavarovani iz razloga, češ da so njihove plače manjše kot bi bile podpore in da bi bili zato rajši nezaposleni kot pa na delu. Vendar je desetletno izkustvo vseh organov tega sistema in delavnega ministrstva dokazalo, da delavci rajši delajo kot pa postopajo. Zelo radi so govorili, da so nezaposleni zato brez dela, ker so leni. Izkazalo se pa je, da večina od njih takoj prime za delo, da je mezda le malo večja od podpore. Dokaz zato je dejstvo, da je izmed vseh nezaposlenih le 400.000 takih, ki so brez dela več ko 12 mesecev in le 100.000 takih, ki so brez dela več kot 2 leti. In povrh je še večina teh starih na 40 let in takih, ki imajo številne družine.

Komisija za proučitev brezposelnosti je delala svoje poročilo (529 strani) dve leti. To je bila zelo realistična, prav nič sentimentalna komisija. Vse trditve v neprilog podpornemu sistemu so bile s tem poročilom pobite in vlada je izdelala na njegovi podlagi novi načrt. V celem letu 1933. je bilo med 5.400.000 podpiranci ugotovljenih le 2649 goljufov. »Premoženska kontrola« jih je od milijona izločila 7 %. Vsi drugi, ki prejemajo podporo, so svojo potrebnost dokazali.

Konto gospodarskega ozdravljenja

Iz vsega raziskavanja izhaja, da se Anglija odločno popravlja. Le še nekaj korakov in doseženo bo stanje l. 1929. Anglija je že skorajda pozabila, da je bila še nedavno huda depresija. Največ delavcev v zgodovini Anglije je bilo zaposlenih l. 1929. in sicer 10.220.000, maja 1934. pa jih je bilo že zopet 10.187.000 torej le 33.000 manj. Dejansko je angleška trgovina danes že ista kot je bila l. 1929. Obširni konjunktorni index »Economist«-a (izračunan iz stopnje zaposlenosti, izvoza, pomorskega in železniškega prometa, poštnih dohodkov, stavbne delavnosti, porabe bombaža, premoga in elektrike, bančnih kliringov in prijav avtomobilov) kaže, da je bilo l. 1929. angl. gospodarstvom na 110 (100 = 1924.), da je l. 1931. padlo na 93 in da je danes že zopet na 109. Anglija je svoj proračun dejansko izenačila, znižala dohodnino in zvišala podpore nezaposlenim. Industrija dobi posojila na tako nizke obresti kot že to ni bilo 2 generaciji. Investicije rastejo. V zadnjih 6 mesecih so zgradili v Angliji 140.000 novih hiš. Čeprav je od vseh 19 milijonov delovnih ljudi le 1.500.000 kmetov, je vlada tudi za povzdigo kmetijstva izdelala vsestranski načrt. V kontu gospodarskega ozdravljenja so to bistvene aktivne postavke.

Tri velike pasivne postavke pa so: 1. Še vedno je 2.090.000 nezaposlenih, to je še vedno 700.000 več kot l. 1929 in je torej še 16,2 % zavarovanih delavcev nezaposlenih. Po vojni število nezaposlenih še ni padlo pod 1 milijon. 2. Anglija izvažata normalno 30 % svoje produkcije. Čeprav se je v prvih mesecih 1934. izvoz zboljšal za 9 odstotkov, je vendar še za 50 odstotkov manjši od l. 1924. in 30 % manjši od l. 1913. 3. Tretja pasivna postavka pa je dejstvo, da so izboljšanju avtomatično postavljene meje zaradi carin. Brž ko bo nadoknadeno to, kar so preje Angleži uvažali, bo tega procesa konec.

Po H. R. Knickerbockerju priredil V. P.

Letos izda Krekova knjižnica še dve knjigi:

Javornikova: »Srečanja z nepoznanimi« izidejo še ta teden, a knjiga
Panaïta Istratija »Nerančula« izide tekom decembra.

Mirko Javornik se je v naši lepi knjigi že uspešno uveljavil; tudi njegova »Srečanja« bodo predstavljala uspelo »visoko reportažo« in nas seznanjala s sodobnimi problemi.

Panaït Istrati je pri nas še nepoznan, v svetu pa močno čitan pisatelj — Romun. Njegova »Nerančula« nas bo povedla v tuj svet življenja ob dolnji Donavi in se bo vsakomur zelo prikupila.

Za prihodnje leto objavimo program v prihodnji številki: C. Traven, Andersen, Bojer, Flaherty so v programu za prihodnje leto.

Članarina za Krekovo knjižnico znaša Din 4.— oz. Din 6.50 mesečno za broširane ali vezane knjige. Knjižni dar izbranih treh lepih knjig za ta denar Vam ne nudi nobena založba. Tudi Vas želimo videti v krogu prijateljev in članov Krekove knjižnice.

